

schémata zobrazujúcich rúzné podoby času a priestoru (časopriestorová štruktúra diela, autorský chronotopos, spaciálne historický chronotopos, syžetový čas, chronotopos a rytmus postavy, retrospekcie, vlastný a cudzí chronotopos, modelovanie umelckého priestoru, priestor postavy, nakoniec žánrový systém delenia do troch sfér. Je toho mnoho a málokto sa v tomto delení asi vyzná: spíše to chcelo hľadať a nájsť nejaký oporný bod alebo ukotvenie, na ktorom by bolo možné „zaviesť“ celú problematiku, alebo jej časť, teda venovať viac pozornosti „filozofii“, promyšlenie literárneho priestoru a času alebo časopriestoru a ich dominant.

Dielo N. Kopystjanskej, ktoré vychádza z dlhoročného štúdia, lze ničomén len privítať již pro obsáhlost a celistvosť výkladu. I keď je dielo uzavrené do určitých východných tezí a vymezeného literárneho materiálu (organičtější by tu asi bol materiál ruský a ukrajinský než Kafka alebo Flaubert), autorka sa snaží proniknúť do tehdejšího mainstreamu (90. léta 20. storočia) jmeny autorů, odkazy apod. Nesmí tu chybět nejen F. Kafka, ale ani M. Kundera et al., zvláštne se tu vyjímá A. Seghersová. Tím se také stalo, že unikl problém priestoru a topologie literárneho artefaktu poddaný Gastonem Bachelardem. Kniha N. Kopystjanskej je poctivá v analýze, v promyšlení fenoménu chronotopu a v jeho aplikácii i aplikácii. Je samozrejme vymezená a omezená svou štruktúrou, viděním, vyloženými okruhy, ale to nijak nesnižuje její charakterizační a diskusní funkci, ani její snahu o celistvosť, v jistém smyslu – nehledě na výše uvedené připomínky – encyklopedičnost. V tom bych možná viděl to nejpodstatnější: její kniha je invenční učebnicí literárneho časopriestoru v jistých materiálových a metodologických souvislostech. To z ní činí dobrou základnu a súčasne výchozí i sumarizační bod pro seznámení s touto důležitou tematikou literární vědy a uměnovědy.

Ivo Pospíšil

NEPUBLIKOVANÉ RUKOPISY ŠTEFANA KRČMÉRYHO

Veci na dne duše. Dve neznáme rukopisy Štefana Krčméryho: A ešte letiace tiene. Vajanský. Pripravila Anna Zelenková. Martin: Matica slovenská – Praha: Slovanský ústav AV ČR 2012. 173 strán. ISBN 978-80-8128-041-2.

Na prvý pohľad to pôsobí nepriateľne, ako keby sa to nemohlo stať pri tak intenzívne a dôkladne rozpracovanom akademickom výskume dejín a vývinu slovenskej literatúry aj autorských dielní, aby sa v spoločenskovedne orientovanom archíve „našli“ nepublikované materiály, a to sa cieľene pozornosť literárnej histórie sústreďuje na nedávne 20. storočie.

Kto pracuje v archíve a ten, kto študuje dokumenty v rodinnom či organizačne inak upravenom pracovisku, ktoré plní poslanie archívu, možno sa aj

usmeje, lebo vie, že archív má svoje zákony i zákonitosti, teda svoje pravidlá i tajomstvá.

Reálie i archiválie z 20. storočia – pre jeho časovú blízkosť – kladú ďalšiu prekážku výskumníkovi, buď pôjde o nespracovaný (autorský) fond, alebo o fond neúplný z najrozličnejších príčin, ale vždy s dôsledkami, ktoré korigujú hodnotu a celistvosť záverov, ku ktorým sa literárny vedec, ako je to v našom prípade, postupne dopracuje, aby ich vývinovo i vzťahovo voči autorovi alebo národnému kultúrnemu spoločenstvu objektívne spracoval a kvalifikovane odbornou komentoval.

Pražské archívne – spoločenské i súkromné – fondy a personálne fondy v Archíve literatúry a umenia Matice slovenskej sú po viacero rokov pracoviskom slavistky Anny Zelenkovej¹, čo znamená, že jej prenikanie do neodkrytých, pozabudnutých, nehľadaných dokumentov prinieslo najmä v poslednom desaťročí do výskumu dejín slovenskej literatúry a do dejín slovenskej literárnej vedy publikácie, ktoré rozšírili záber predovšetkým v tradícii česko – slovenských literárnych vzťahoch, ale aj do – v tomto zmysle organizovanom literárnovednom (komparatívnom) výskume – po kvalitatívnej a metodologickej zmene výskumu v nových súvislostiach predovšetkým na poste areálového výskumu.

Od deväťdesiatych rokoch, zmenou kvality vzťahu slovenskej a českej literatúry a literárnej vedy, nebude Anna Zelenková jediná v literárnej heuristike a medzi literárnovednými historikmi, ktorá hľadá odpoveď, akým smerom by sa mal v „novej“ situácii upriamiť výskum vzťahov, kontaktov, prepojení s viac, ako storočnou tradíciou, ako sa bude uplatňovať metodológia, predmet i ambície vzájomného „štúdia“ v novej situácii a s novou generáciou výskumníkov.

Dejiny, ale aj živý prax literatúry obidvoch národných literatúr a dejiny vzájomne rozvíjaných spoločenských vied „vedia“, že toto nie je nová a už vôbec nie výnimočná situácia. V 20. storočí sa v obmenách problém vzájomného štúdia objavil niekoľkokrát, vždy to boli neliterárne iniciácie, na ktoré literárna veda, zvlášť literárna história, museli, pretože aj chceli reagovať.

Takmer vždy nevyhnutným, užitočným a úspešným východiskom zo súkolesia otázok, hľadajúcich odpoveď na to, ako pokračovať ďalej, býva návrat do minulosti výskumu témy a problému a cizelovanie predmetu i metodológie tým, že sa ujasňuje a aktualizuje vzťah k vzájomným literárnohistorickým konceptom, ktorými sa na jednej i druhej strane uberalo sledovanie vzťahov, kvalita i prejavy vzájomnosti, dokumentovanie vedeckej autonómnosti atď.

¹ Zelenková, A.: *Slovenská prozódia a verzifikácia v rukopise Štefana Krčméryho (1935)*. Praha: Slovanský ústav AV ČR –Euroslavica 2006. Zelenková, A.: *Medzi vzájomnosťou a nevzájomnosťou. Sondy do česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov*. Praha: Slovanský ústav AV ČR. Nitra: Filozofická fakulta Univerzita Konštantína Filozofa 2009.

Závažným medzníkom vo vyrovnávaní sa so stavom výskumu kontaktov medzi českou a slovenskou literatúrou a literárnou vedou ostávajú 60. roky, keď sa obidve strany priklonili k terminológii a funkciám vzájomných kontaktov², navyše vkladom do konceptu vzájomného štúdia ostáva syntetická práca Karola Rosenbauma³.

Skutočnosť, že sa vzájomná prepojenosť slovenskej a českej literatúry vo svojom synchronickom výskume dostala znova raz na rúžcestie, by mohola úspešne „tu a teraz“ doriešiť kvalitná obmena výskumníkov na obidvoch stranách národných literárnovedných korpusov, a to preto, lebo generačný komponent ostáva najpriechodnejší, prirodzený a najvýraznejší, veď vytvára vhodné podmienky na návrat k prieskumu archívov, k otváraniu „zatvorených skriniek“ v domácich aj spoločenským štatútom rozlične ustanovených archívoch, v ktorých sa našlo miesto pre dokumenty o tom, čo bolo i ako to bolo.

Slavistka Anna Zelenková má takú možnosť, aby sa profesionálne ponárala do minulosti prostredníctvom seriózneho a kvalifikovaného štúdia do najrozličnejších dejinných zákutí, ktoré sprevádzajú dokumenty, ale objasňovala aj to, čo ich spája(lo) s ich tvorcami. To, čo slavistka nateraz ponúka, treba prijať ako potrebné a nezastupiteľné dopovedanie „ad hoc“ istého javu, problému, osobnostného prejavu.

Do krčméryovskej „línie“ dotvárania spisovateľského i literárnovedného portrétu vniesla Anmna Zelenková ďalší doplnok v publikácii *Veci na dne duše*. Podtitul publikácie orientuje v probléme, ktorému sa venuje, ide o „dva neznáme rukopisy Štefana Krčméryho“, o rukopis „*A ešte letiace tiene*“ a rukopis „*Vajanský*“.

Krčméryho práca na literárnom „*A ešte letiace tiene*“ a literárnohistorickom texte *Vajanský*“ sa spája s jeho pobytom v tridsiatych rokoch vo Švajčiarsku a v Prahe, kde sa pohyboval v blízkosti Masarykovej rodiny, na čo upozorňujú

² Okazujeme na vzťahové postoje medzi českou a slovenskou literatúrou, ako o nich vypovedal v roku 1960 Jan Mukařovský, na komparatívne závery, ponúkajúce riešenia pre terminológiu, metodológiu a kontext na výskum, aký rozvinul Dionýz Ďurišina, na Stanislavom Šmatlákom precizované tri funkcie vo vzájomných vzťahoch, ale aj na poslednú vzájomnú medziliterárnu konferenciu v roku 1988 v Smoleniciach, ktorá „po sebe“ nechala problémy, smerujúce k otvoreniu ďalších dialógov o kultúrnej identite, noetickej kríze, estetickej hodnote a autenticite literárnovedného výskumu a národnej literatúry (aktualizovať možno predovšetkým materiál pracovníkov SAV Evy Jenčíkovej – Petra Zajaca publikovaný v *Slovenských pohľadoch* v roku 1989).

³ Rosenbaum, K.: *Vzťahy slovenskej a českej literatúry od 19. storočia*. Bratislava 1988.

do publikácie zaradené korenšpodenčné kontakty adresované Krčmériym a Masarykovej dcére Alici⁴ a Jozefovi Škultétymu⁵.

Anna Zelenková v editorských vstupoch do spracovania a literárnohistorického komentovania obidvoch textov naznačuje, že časť slovenských literárnych vedcov s rukopisným materiálom *Vajanský* pracovala a vnášala ho do monograficky či vývinovo konštruovaného profilu Vajanského, ale nevznikli reálne podmienky na jeho zverejnenie.

Krčmériyho spoločenský a „dobový“ portrét Svetozára Hrubana (popri inom aj martinského strojcu literárneho a kultúrneho života) a autorský literárnohistorický profil Vajanského vznikali s osobným zánietením, so znalosťou reálií a súvislostí osobných aj tvorivých, s prejavenu autorskou náklonnosťou a porozumením, ale predovšetkým s európskou zorientovanosťou⁶, čím vhodne sa post factum „obnovuje“ vo vzdelávacej praxi výklad Vajanského „konzervativizmu“, povedzme i dotvorením jeho širokých záujmov a rozhladenosť v dobovom umení jeho znalosťami a kritickým komentovaním výtvarného umenia, obnovením jeho postoja k ruskej literatúre a ku generácii otcov, v jeho prípade predovšetkým k spisom Jaroslava Vlčka o tvorbe a poznávacej aj estetickéj hodnote diela slovenských romantikov.

Do iného, takpovediac, intímneho prostredia sa dostáva Krčmériy v prozaickom texte *A ešte letia tiene*, ktorým prekračuje priestorové, nazeracie vymedzenie tradičnej slovenskej prózy z prelomu dvoch storočí a prikláňa sa k modernej, personalizovanej próze výrazne intelektuálneho ladenia. Krčmériy v „románe“ *A ešte letia tiene* modeluje literárne „výpravne“ vyrozprávaný vzťah medzi, nadnesene anglickou, francúzskou a slovenskou kultúrou, jej tvorcami i adresátmi, medzi nazeracou výpravnosťou a zosobnením neliterárneho kontextu s jeho príbehovou literárnou transformáciou. V Ženeve, v jej prírode, v prýbytku i mestskom prostredí sa „rozhýbe“ spoločenský, literárny, osobný kontakt medzi slovenským študentom, ale epicentrom ostáva predsa len verifikovateľné a literárne zapojené beletrizovanie autorského vzťahu „romantického“ Byrona a „realistického“ Rousseaua. Krčmériy nezaprel svoju poučenosť, filozofickú i estetickú vyhranenosť, obdivné pomeriavanú dokonalosť Prírody atak ohrani-

⁴ Krčmériyho listy sú adresované Alici Masarykovej s datovaním 10. 1. 1933 (s. 153–154), 10.III. 1933 (s. 155–156). Krčmériy prejavoval vďaka A. Masarykovej za ústretovosť i reálnu pomoc pri jeho liečebnom pobyte vo Švajčiarsku. Blížšie pozri Zelenková, Anna: *Skromný pútnik životom a Edičná poznámka* v publikácii na s. 159–164.,

⁵ List Krčmériyho adresovaný Jozefovi Škultétymu nie je autorom listu datovaný, s. 157–158.

⁶ Ako margináliu pripomínáme rovnaké zaujatie za osobnosť Vajanského v genologicky koncipovanej syntéze Števíček, J.: *Dejiny slovenského románu*. Bratislava: Tatran 1988.

čené možnosti človeka. Glosuje, naznačuje sentencie, nebráni sa gnómam, nasycuje dvojlíniu „príbehu“ vedomostnými a geografickými informácia, využíva čas i priestor, čo napríklad znamená i to, že „zabýval“ v prímeroch, odkazoch viaceré známe osobnosti európskej kultúry a vedy, frázami z francúzštiny a poetami duchovného ukotvenia pravdy a poznania vypovedá o tom, čo sa dá a čo sa môže očakávať od života v jeho „veľkosti“ i „všednosti“ na ktorejkoľvek jeho „strane“. A predsa „pretŕča“ rozprávačov pocit samoty, cudzoty, opustenosti, bezmocnosti, ktorý sa nevytráca a neobíde ani personalizovaných titanov európskej kultúry spred storočí v Krčmérym esteticky (rytmus, čas, pohyb, zvuk, pieseň) vytáženom rozprávaní o umení a jej tvorcovi.

Publikáciu pripravenú Annou Zelenkovou treba odporučiť a želať si, aby sa čím skôr zapojila do aktuálnych foriem a stupňov literárneho vzdelania pre jej schopnosť „povedať, korigovať, rozvinúť a dopovedať“ ustálený „výklad“ tvorivej osobnosti Štefana Krčméryho v literárnych, kultúrnych a spoločenských dejinách minulého i tohto storočia.

Viera Žemberová

SYMBOL A SYMBOLIKA V TEORII, LITERATÚRE A KULTÚRE

Symbol w kulturze: funkcje i semantyka. Redakcja tomu Andrzej Borkowski przy udziale Justyny Urban. Colloquia Litteraria Sedlcensia, t. X. Siedlce: Instytut Filologii Polskiej i Lingwistyki Stosowanej, Uniwersytet Przyrodniczo-humanistyczny w Siedlcach, 2011. 275 s.

Agilní literární vědci a kulturologové, stejně jako lingvisté z univerzity v polských Siedlcích jsou známi svými edicemi, v nichž nezřídka kooperují s jinými univerzitami a mezinárodně respektovanými osobnostmi (Komenský, slavistika, časopis *Mirgorod* aj.). Tento svazek, který vychází v jejich známé sérii „literárních kolokvií“ je zaměřen na symbol a symboliku.

V prvním oddíle se autoři zabývají některými aspekty symbolu a symboliky (studie jsou psány polsky, rusky, výjimečně anglicky. Tat'jana Bilenko (Droho-byč) v rusky psané studii *Символика библейской притчи: sacrum u profanum*, vycházející z díla Hryhorije Skovorody, zkoumá užívání biblických symbolických obrazů a jejich funkci v literatuře a také jejich konjunkturální využívání v současnosti, kdy často dochází k změně sacrum na profanum: to autorka nepokládá za znepokojivou tendenci, vždy podle ní záleží na stavu společnosti, ve které tato změna a proměna probíhá. Transformace sakrálních symbolů v světské, tedy sekularizace biblické symboliky je běžným znakem dneška, jemuž nelze zabránit, spíše sledovat to, aby původní sakrálnost (posvátnost) zcela nevyhasla.